

Vandrehistorien – terminologien omkring et moderne stykke folkedigtning

Af Robert Zola Christensen

Inden for alle videnskaber er det afgørende, at terminologien forbliver modsigelsesfri, værdineutral og distinkt. Ellers vil vi bestandigt spille kræfter på uenigheder, der enten skyldes at vi lader de samme ord repræsentere noget forskelligt eller lader forskellige ord referere til det samme. Af den grund må vi fra tid til anden stoppe de faglige udvekslinger og i et metalingvistisk perspektiv rette blikket mod det fælles vokabular, det kommunikative materiale, vi formidler idéerne med: Er det de samme fænomener og begreber der bliver refereret til, når forskellige forskere bruger termerne? Det er ikke nogen enkel sag: Selv om der fra et ideelt synspunkt burde være en stabil semantik bag benævnelserne, er vores taksonomier ikke fikseret en gang for alle. Som tiden går kan betydningssindholdet forandre sig, mens benævnelsen forbliver den samme, eller omvendt: Det semantiske felt bliver fastholdt mens betegnelsen bliver byttet ud med en ny. Som eksempel på det første kan nævnes sagnet (Sage), der i brødrene Grimms arbejder fik en snæver definition i en afgrænsning mod folkeeventyret (Grimm 1993 (1816)). Senere hos Axel Olrik fik sagnet tildelt et langt bredere dækningsfelt, der optog alle slags fortællende folkedigtning i sig (Olrik 1921). Som et eksempel på det sidstnævnte kan nævnes skiftet fra folkevise til ballade med den hensigt at undgå de romantiske konnotationer, der havde belastet ordet »folkevise« siden J. G. Herder (se Christensen 1993).

Denne artikel skal handle om forholdet mellem fænomenet 'vandrehistorie' og dets sproglige udtryk på dansk, »vandrehistorie«. Vandrehistoriens semantiske indhold modsvarer, hvad der på amerikansk (AE) er blevet kaldt »urban legend« og kan i kort begreb defineres som følger: *Kortere episk fortælling, der forholder sig narrativt til sit emne, i hovedsagen mundtligt traderet, udspiller sig fortrinsvis i det moderne bymiljø, foregiver i et eller andet omfang at omhandle virkeligheden* (se Christensen 1994a; 1994b; 1995; 1996).

Før vi nærmer os ordet »vandrehistorie« og dets varierende betydningssindhold, må vi præsentere begrebsparret etnisk og videnskabelig genre, eftersom »vandrehistorie« optræder i begge sammenhænge.

Videnskabelige og etniske genrebetegnelser

I den folkloristiske forskning skelnes der imellem *videnskabelige* og *etniske* genrebenedelser (af Klintberg 1990 s. 17f.). Førstnævnte er en analytisk kategori defineret af fagfolk på baggrund af en repræsentativ undersøgelse af traditionsstoffet. Sidstnævnte angiver de ord, hvormed befolkningen på sit eget sprog intuitivt betegner de tekstarter, som spiller en rolle i det daglige liv. De etniske genrer er en del af den daglige omgangsform, og at kende dem og beherske dem er lig med at kunne begå sig i det sociale fællesskab. Det er f.eks. ikke hensigtsmæssigt, hvis vi tydeligt lægger op til at fortælle en vittighed, og så giver os til at gengive en autentisk ulykke, der er overgået en person i vennekredsen. De etniske genrebetegnelser tjener således et praktisk, socialt formål. I modsætning hertil tjener de videnskabelige et teoretisk og nominelt. De er operationelle og skulle helst afstedkomme begrebslig klarhed i et internationalt perspektiv. Den fordring gælder ikke de etniske. Her er det fuldt tilstrækkeligt, at de lokale samtalepartnere nogenlunde er på det rene med, hvad der refereres til, når navnet optræder i ordvekslingen. Vi kan også sige, at hvor den etniske navngivning er naturlig, er den videnskabelige af metasproglig karakter. Det medfører, at uagtet vi finder en anvendelse af samme ordvalg i både en dagligdags og en akademisk diskurs, behøver ordene ikke at betyde helt det samme de to steder. Det forekommer heller ikke sjældent, at en videnskabelig term, der optages i dagligsproget, udvandes eller flytter sig fra sit oprindelige betydningsindhold. Det er f.eks. sket for termen »anekdote«, som, hvis vi går etymologisk til værks, kommer af græsk »anékdoton« = uudgivet; et udtryk der gav navn til et værk af historikeren Prokopios (6. årh. e. Kr). Siden dette værk, der leverer indiskrete og intime historier om kejser Justinian af Byzans og hans hustru Theodora, er termen specifikt i fagkredse benyttet med henblik på at afgrænse og benævne korte fortællinger, der giver ét enkeltstående og ramrende øjebliksbillede af en offentlig personlighed (Bausinger 1980 (1968), s. 219; Röhrich 1977, s. 7). Samtidig anvendes glosen i dagligsproget. Her betegner den nogenlunde det samme som fagfolkenes definition, men samtidig kan den betegne en (længere) vittighed. Vi kan sige, at selv i de tilfælde, hvor vi finder samme betegnelse med omtrent samme betydning i en etnisk og videnskabelig sprogbrug, optræder de med højst uens differentiering. Når, som endnu et eksempel, én i omgangskredsen vil fortælle en vittighed, så forventer vi – på baggrund af det fællessproglige aftaleforhold – at historien vil kalde latteren frem, at den udelukken-

de er til underholdningsbrug. Det er den viden fortæller og tilhører deler. Og mere behøver vi ikke at vide. Når tyske folklorister taler om »vittigheder«, har de fundet det nødvendigt at udvikle et specialiseret begrebspar, der underinddeler vittigheden i dens langform og kortform: *Schwank* og *Witz*. Førstnævnte kan betegnes som én-episodiske, humoristiske situationshistorier, mens vitser uden fortællende indhold (skæmtegåder, replikskifter, lingvistiske pointer) hører under sidstnævnte (f.eks. Rörich 1977, s. 8f). Denne sondring kan f.eks. være væsentlig med henblik på et studium af, hvem der fortæller hvilken slags vittigheder hvornår.

Den omstændighed, at der overhovedet forefindes en kognitiv aktivitet os mennesker imellem, der går ud på at navngive en selvstændig stofgruppe, giver forskerne belæg for at tro, at der findes en selvstændig genre, der er værd at gøre til genstand for nærmere undersøgelse (Voigt 1976, s. 483). Omvendt er det givet, at de fagkyndige kan danne skole ved at lancere termer, der siden glider ind i hverdagssproget. De videnskabelige og etniske genrebenævnelser kan i reglen leve side om side uden at give hinanden nævneværdige problemer. Men problemer kan opstå, såfremt fagfolk begynder at benytte en upræcis fagterm offentligt. Hvad enten den manglende grad af sikkerhed i glosevalget skyldes ligestyldighed eller uvidenhed, kan det medføre, at denne term efterfølgende – som etnisk genrebetegnelse – får en betydning, der ikke har hjemmel i et fagligt glossarium. Det er, som jeg ser det, præcis hvad der er hændt termen »vandrehistorie«. Problemerne, deres omfang, årsag og eventuelle løsninger skal behandles i det følgende. Først skal vi se nærmere på, hvilket navn forskerne har valgt for fænomenet 'vandrehistorie'. Derefter vil det blive gennemgået, i hvilken betydning lekseterm »vandrehistorie« anvendes og har været anvendt.

Navngivningen af et urbant og nutidigt sagn

På dansk grund har der ikke været forsket noget videre i vandrehistoriens væsen – noget systematisk arbejde foreligger slet ikke –, og det er her, vi finder en af årsagerne til den terminologiske uorden. Jeg vil derfor indledningsvis gå til den udenlandske faglitteratur, for at se nærmere på, hvilke overvejelser der hér har ligget bag navngivningen. Dette er også væsentligt, eftersom de internationale benævnelser har dannet forlæg for de danske.

Vandrehistorien bliver først navngivet i USA. Det sker i 1960'erne, hvor den for første gang bliver genstand for forskning (Barnes 1966, Dégh 1968). Til en begyndelse har fænomenet haft utallige synonyme navne: »belief tale«, »contemporary legend«, »modern legend«, »exemplary story«, »mercantile legend«, »urban myth« og flere andre (Brunvand 1993, s. 23ff), men med tiden har benævnelsen »urban legend« (AE), der skyldes den norsk-amerikanske forsker Harold Brunvand, vundet fodfæste (Brunvand 1980; 1981). Her må vi imidlertid være opmærksomme på, at det engelske »legend« begribeligvis ikke modsvarer det danske ord »legende«, der som bekendt sættes i forbindelse med hagiografier, men skal oversættes med »sagn«. Oxymeronen »urban legend« signalerer, at fænomenet tilhører den urbane folklore: Her bliver substantivet »legend« med de udpræget fortidige konnotationer tilføjet adjektivet »urban«, hvorved det nutidige aspekt ved vandrehistoriernes fortalte indhold bliver accentueret. Denne benævnelse figurerer i stort set alle engelsksprogede udgivelser. Det gælder f.eks. australieren Amanda Bishops bog *The Gucci Kangaroo & Other Australian Urban Legends* fra 1988, ligesom det er tilfældet i sydafrikaneren Arthur Goldstucks bog, *The Rabbit in the Thorn Tree: Modern Myths & Urban Legends of South Africa*, fra 1990. I forskningskredse har navnet »contemporary legend«, 'nutidssagn', ligeledes vundet hævd. Det er sket ikke mindst ud fra navngivningen af den internationale organisation, *The Society for Contemporary Legend Research*, stiftet i forlængelse af konferencen *Perspectives on Contemporary Legend* afholdt 1982 i Sheffield. I internationalt perspektiv er det ofte de to benævnelser, vi ser benyttet. På fransk grund finder vi en direkte oversættelse af »urban legend« til »légendes urbaines« og »contemporary legend« til »légende contemporaine« (Riche & Fromental 1981; Champion-Vincent & Renard 1992). På italiensk finder vi betegnelserne: »leggende urbane« og »leggende contemporane« (Carbone 1990). På portugisisk kaldes fænomenet »leyenda urbana« (Florio 1989, s. 20). Lignende betegnelse finder vi på tysk, nemlig »sagenhafte Geschichten von heute« ('sagnagtige historier af i dag', hvilket samtidig er en ordwitz, da »sagenhafte« har en betydning, der svarer til det danske »fabel-agtige« og det svenske »sago-lika«) (Brednich 1990; 1991; 1993). På hollandsk finder vi Peter Burgers to udgivelser *De wraak van de kangoeroe* fra 1992 og *De brandende baby* fra 1995, hvoraf førstnævnte bærer undertitlen »Sagen uit het moderne leven« (sagn fra det moderne liv). På vores nabosprog norsk finder vi »nåtidssegn« (Solberg 1983). På svensk finder vi de to betegnelser »folksägner i vår tid« og

»sagner i vår tid«. Det første udtryk møder vi i Bengt af Klintbergs *Råttan i pizzen* fra 1986 og det andet i hans efterfølgende udgivelse *Den stulna njuren* fra 1994. Her er der præfikset *folk-* til forskel, og det er ikke tilfældigt. Bengt af Klintberg lader det i anden ombæring være godt med »sågen« for på en og samme gang at fastholde genreforbindelsen til de gamle sagn, men samtidig understrege, at det gamle folkesagn udspiller sig i det førindustrielle bondesamfund og det moderne sagn udspiller sig – jf. tidligere – i det urbaniserede industrisamfund (af Klintberg 1994, s. 10). På finsk finder vi Leea Virtanens udgivelse: *Varastettu isoäiti. Kaupungin kansanatarinoita* fra 1987, hvilket betyder så meget som »den stjalne bedstemor, urbane (bymæssige) folkesagn«.

I et overordnet og internationalt perspektiv finder vi altså en konsensus om at kalde vandrehistorien et 'nutidigt' og 'urbant' 'sagn'. Det er imidlertid blevet foreslået at benytte andre benævnelser, hvor de anvendte ords denotative, leksikalske niveau har til hensigt at afspejle begrebsbestemmelsen. Dem vil jeg kort præsentere før vi går til vores eget sprogområde, da også et par af dem har givet anledning til det danske navn.

Forskeren Wilhelm F. H. Nicolaisen har foreslået den noget omstændige ordsammensætning: »legend-like experience story« (Nicolaisen 1985, s. 218). Denne neologisme har til hensigt at signalere vandrehistoriens fællesskab med det såkaldte *memorat*, der er defineret af den svenske forsker von Sydow som en sagnlignende fortælling, der knytter sig til enkeltpersoners usædvanlige (ofte overnaturlige) oplevelser. Nicolaisen er selv på det rene med, at udtrykket ikke ligger godt i munden og det har da heller aldrig vundet indpas. Den finske folklorist Ulrika Wolf-Knuts foreslår slet og ret at benævne vandrehistorien »migratory-legend« (»vandresagn«, fra tysk »Wandersage«). Her er det en bestemt egenskab ved fænomenet, nemlig den omstændighed at den vandrer geografisk fra land til land (horisontalt) og fra person til person i tid (vertikalt), der på metonymisk vis har givet anledning til betegnelsen. Det er oplagt at ordet »vandresagn«, sådan som vi skal se det om lidt, lægger sig tæt op ad betegnelsen »vandrehistorie«. Hos den toneangivende forsker Bengt af Klintberg finder vi det nærtbeslægtede »modern migratory legend« (af Klintberg 1981). Andre specifikke væsenstræk ved vandrehistorien har givet anledning til navne. Det gælder »FOAF«, en akronym for »Friend of a friend«. Ophavsmanden er Rodney Dale, der benytter det i *The Tumour in the Whale* fra 1978 (Dale 1978, s. 13). Navnet, der har givet titlen til Sheffield-studiekredsens meddelelsesblad *Foafales News*, kom-

mer sig af, at den faktiske fortæller i reglen skubber en god ven af en ven ind imellem sig selv og den historie, vedkommende er i færd med at berette. Véronique Champion-Vincent og Jean-Bruno Renard har i deres udgivelse *Légendes urbaines. Rumeurs d'aujourd'hui* fra 1992 direkte overtaget og forfransket udtrykket, der bliver til »Ami D'un Ami« og trækkes sammen til abbreviationen »adua«. »Belief legend«, der skyldes den ungarsk-amerikanske forsker Linda Dégh, sigter til den omstændighed, at fortællingen, jf. definitionen tidligere, i et vist omfang foregiver at vedrøre den teksteksterne virkelighed (Dégh 1971, Dömötör 1981). Lignende overvejelser synes at ligge bag de nærtstående betegnelser »folk belief legend« (Blehr 1967) og »belief tales« (Montell 1962; Stephens 1963). Linda Dégh anvender i en anden artikel også betegnelsen »dormitory stories« (Dégh 1969), en betegnelse der sigter til, at vandrehistorierne har særlig gode livsbetingelser i det amerikanske campus-liv. Samtidig signalerer navnet, at det er i dette miljø Déghs indsamlingsarbejde har fundet sted, altså at det er en subkategori af vandrehistorien, en bestemt *type*, der er gjort til genstand for undersøgelse. En tilsvarende udhævelse finder vi »adolescent legends« (Samuelson 1979; 1981; Thigpen 1971; Meley 1990; Ellis 1983) og »Dormitory Legend« (Grider 1973).

Endelig skal to faglige navne nævnes, hvis leksikalske niveau direkte forfejler deres mål. Det gælder betegnelsen »modern folk tale«, og »modern (eller »urban«) myth«. Førstnævnte finder vi hos den ikke-folkloristiske forsker Sandy Hobbs (f.eks. Hobbs 1966; 1978). Her sættes vandrehistorien i forbindelse med eventyret og ikke sagnet. Sidstnævnte finder vi hos forskere som Rodney Dale og Janet Langlois (Dale 1978; Langlois 1978). Anvendelse af »folk tale« såvel som »myth« opviser en manglende fortrolighed med den fundamentale distinktion mellem eventyr, sagn og myte, der siden brødrene Grimm har været norm (Grimm 1993 (1816)). Hobbs retter for sin del op på den misforståelse i artiklen »Why are they called Urban Legends?« fra 1989. Der findes begrundeligvis også benævnelser, der kombinerer de forskellige muligheder, f.eks. »New Urban Belief Tale« (Kerr 1982), hvor troværdighedsaspektet bliver sammenføjet med det urbane.

Vandrehistorien er også udsat for en anden slags quasi-faglig navngivning, der kan forekomme om ikke arbitrær, så i hvert fald mindre heldig i forhold til det navnet skal bestemme. En af de første indsamlere, englænderen Rodney Dale forsøger sig med den særegne benævnelse »Whale Tumour Stories«, forkortet »WTS«, med en reference til en en-

kelt vandrehistorie, der i korthed handler om en tumor, som gemmer sig i et stykke hvalkød under tilberedning. Det sker i bogen med det beslægtede navn *The Tumour in the Whale* fra 1978. En anden englænder, Poul Smith, forsøger sig med den åbne benævnelse »nasty legends« i sine to foreløbige samlinger fra henholdsvis 1983 og 1986, der i gradbøjningen går fra »nasty« til »nastier« legend. I Holland kalder Ethel Porthnoys historierne »abe-sandwich«, »broodjhe Aap« på hollandsk. Det sker i samlingen af samme navn fra 1978. Også her er der tale om en benævnelse, der lader sig udlede af en enkelt historie, nemlig om en sandwich med abekød. I Sverige findes eponymet »en klintbergare« efter navnet Bengt af Klintberg (Brunvand 1993, s. 23).

Som vi kan læse ud af ovenstående, så kan vandrehistorien i et internationalt perspektiv opvise en omfattende synonymi af både seriøse og mindre seriøse fagtermer, men ikke desto mindre har der samlet sig konsensus om de to benævnelser »contemporary legend« og »urban legend«. Det er en af de to fagtermer, vi normalt ser benyttet i internationale sammenhænge.

Den danske navngivning

Går vi nu til vores eget sprogområde, ser vi – i første omgang – en tilbøjelighed til at lade navngivningen rette sig ind efter den udenlandske tradition. Carsten Bregenhøj fra *Dansk Folkemindesamling* er den første herhjemme, der nærer interesse for emnet, og han vælger udtryksmåderne »moderne sagn« og »vandreanekdote« i artiklen »Svigermor i bagagerummet« (Bregenhøj 1969); en artikel som omhandler den gammelkendte historie om den afdøde bedstemoder, der bliver stjålet under ferieturen. I samme forbindelse ser vi også udtrykket »vandreanekdote«, men på baggrund af Bregenhøjs henvisning til Linda Déghs arbejder, synes hans foretrukne udtryk dog at være »moderne sagn«. Det understreges ligeledes af en artikel fra 1978, hvor Bregenhøj undersøger den tvivlsomme nyhed, at palæstinensere skulle have forgiftet Jaffa-appelsiner, en af Israels vigtigste eksportvarer, med kviksølv (Bregenhøj 1978). Titlen lyder »Terrorisme, appelsiner og folkesagn« og i selve opsatsen anvendes termerne »sagn«, »folkesagn« og »moderne sagn«. Vi ser altså – selv om det strengt taget kan diskuteres, om der ikke i det konkrete tilfælde er tale om et *rygte* snarere end en vandrehistorie – at Bregenhøj retter sin

sprogbrug ind efter den terminologi, vi har set i udlandet. Men sådan skulle det ikke blive ved med at være.

I forbindelse med den danske oversættelse af Bengt af Klintbergs *Roten i Pizzen* fra 1988 (af Klintberg 1986) giver oversætteren Peter Nielsen bogen undertitlen »100 af hverdagens vandrehistorier«. På svensk lyder undertitlen »Folksägnen i vor tid«. I den fordanskede indledning af Klintbergs forord bruges ordet »vandrehistorie« konsekvent som oversættelse for »folksägen«. En oversættelse som Bengt af Klintberg i øvrigt ikke synes helt tilfreds med (af Klintberg 1990, s. 119). Imidlertid ser vi en lignende oversættelse i den norske udgivelse fra 1987: »Den stjalne svigermor og andre moderne vandrehistorier« (af Klintberg 1986). Det er måske mindre overraskende, eftersom den norske forsker Reimund Kvideland så tidligt som i 1973 publicerer en artikel med titlen »Det stod i avisa! Når vandrehistorier bliver avismeldingar« (Kvideland 1973). Hvis vi fortsætter, hvor vi slap på dansk grund, så bliver ordet »vandrehistorie« siden overtaget af folkloristen Charlotte S. H. Jensen. Det sker i den korte notits »Vandrehistorier« i *Folkeminder* 2 fra 1989, hvor hun præsenterer historien om indvandrerne, der stjæler hunde med henblik på slagting og fortæring (Jensen 1989). Her efterlyser hun afslutningsvis varianter af samme fortælling, og får i det efterfølgende nummer et svar fra en læser, der overtager benævnelsen »vandrehistorie« (Adriansen 1989). I artiklen »Den barberede hund«, der optræder året efter i *Nord-Nytt* og omhandler samme motiv, går Charlotte Jensen imidlertid mere grundigt til værks. Her argumenteres der for – med henvisning til Gillian Bennet – at betegnelsen »moderne sagn« er upræcis eftersom mange af beretningerne hverken er rigtig moderne eller rigtige sagn (Jensen 1990, s. 9f; Bennet 1985, s. 219ff). Mange af historierne, skriver Jensen, indeholder motiver, der har en betydelig historisk dimension, og kan derfor ikke kaldes »moderne«. Og i modsætning til de »gamle sagn« opviser vandrehistorien en fortælle teknik, der i højere grad læner sig op ad *memoratet*, altså småfortællinger fra det virkelige liv. Et synspunkt hun åbenbart deler med Wilhelm F. H. Nicolaisen, der i den anledning – jf. tidligere – foreslog »legend-like experience story«. Under henvisning til den finske forsker Ulrika Wolf-Knuts, der – jf. tidligere – benytter betegnelsen »migratory legend«, foretrækker Jensen »vandrehistorie«, hvor så »legend« = »sagn« er byttet ud med »historier«.

I 1990 finder vi en oversættelse af Rolf Wilhelm Brednichs *Die Spinne in der Yucca-Palme*, der på dansk har fået titlen *Pudlen i mikroovnen*. Bogen er forsynet med et »Forord til den danske udgave«, altså et forord

før forordet. I det danske forord fortsætter Else Marie Kofod fra Dansk Folkemindesamling linien fra Charlotte Jensen ved at skrive, at »Disse historier kaldes vandrehistorier eller moderne sagn« (Kofod 1990, s. 9). Endvidere har Else Marie Kofod under et antal interview i medicerne gjort brug af benævnelsen »vandrehistorie«.

Vi ser altså – summa summarum – en tendens til, at ordet vandrehistorie i nyere tid har vundet indpas som fagudtryk for, hvad udenlandske videnskabsfolk har benævnt »moderne sagn«. Og vi ser da også – i forlængelse heraf – at ordet »vandrehistorie« er blevet hver-mands-eje, brugt som etnisk betegnelse. I forbindelse med foredrag, undervisning eller lignende er jeg ikke blevet misforstået ved benyttelsen af »vandrehistorie«, hvorimod termen »moderne sagn« konsekvent har givet anledning til spørgsmål. Vi ser også, at når f.eks. *Politikens* bagside marts 1994 efterlyser »vandrehistorier«, så er det danske eksempler på 'urban legends' der indløber og ikke så meget andet. Problemet er nu, at mens betegnelsen både blandt nutidige forskere og i folkemunde er blevet kurant som et dansk sidestykke til »urban legend«, så har den en længere forhistorie i fagkredse, hvor den har været anvendt med et noget andet betydningsindhold.

Nomenklaturen »vandrehistorie«

Hvis vi kigger på ordets tidligere anvendelse, har det været brugt i forskerkredse som et kollektiv-navn for de historier, der uhindret lod sig sprede over landegrænser og sprogskel, og som under deres vandring blev omformet og tilpasset det lokale miljø og den kultur, der var herskende i det bestemte område. Det sammensatte ord »vandre-historie« angiver som metafor direkte, at der er tale om en fortælling på farten (samtidig er det en *antropomorfisme*, hvor dødt materiale tillægges selvstændigt og menneskeligt liv). Denne begrebsbestemmelse medfører, at det meste af folkedigtningen på prosaform kan karakteriseres som vandrehistorier, f.eks. eventyr, fabler, anekdoter og meget mere. Denne brede betydning af ordet har jeg fundet anvendt første gang på skrift i festskriftet til Evald Tang Kristensen fra 1917. Det sker i Arthur Christensens artikel »Lidt om vandrende Motiver«. Her skriver han om Tang Kristensens Molbo- og Aggerhistorier, at mange af disse anekdoter er bundet til et bestemt sprog eller dialekt, »hvorfor der ikke kan være tale om

internationale Vandrehistorier« (A. Christensen 1917, s. 52). En lignende benyttelse af ordet finder vi J. S. Møllers *Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering. Fra Svangerskab til Daab og Kirkegang* fra 1940. I omtalen af de små fortællinger, der handler om, hvordan et drengebarn under dåben ved et uheld bliver tildelt et pigenavn, skriver J. S. Møller: »Adskillige af dem har utvivlsomt været yndede Vandrehistorier« (Møller 1940, s. 391). Går vi nærmere vor egen tid kan der henvises til Inger M. Boberg, der i *Dansk Folketradition* skriver om eventyret (skrevet kort før hendes død 1957, udgivet af Iørn Piø 1962): »det [...] er [...] vanskeligt at definere, hvad eventyr egentlig er. Efter videnskabens opfattelse er det [...] også de mere lystigt-realistiske novelle- eller krostueeventyr, [...] foruden molbohistorier, legender, didaktiske eller satiriske fabler [...] og alle de tusinder af anonyme vandrehistorier, som er gået fra mund til mund jorden over, uden at man i reglen ved, hvor de er kommet fra, eller hvem der har forfattet dem« (Boberg 1962, s. 63). Og endelig, som et sidste og mere nutidigt eksempel, kan der henvises til Laurits Bødker, der i 1974 i Gyldendals Litteraturlæksikon skriver i rubrikken *Folkeeventyret*: »Bortset fra ganske få undtagelser er de da. [danske] f. [folkeeventyr] internationale vandrehistorier der ad ikke nærmere klarlagte veje er kommet til Danmark«. Denne brug af ordet er altså til en vis grad blevet en konvention i fagkredse. Men kun til en vis grad. Benævnelsen har ikke fundet plads i Laurits Bødkers folkloristiske læksikon-udgivelse *Folk Literature* fra 1965, ligesom den ikke er at finde i *Ordbog over det danske Sprog* (findes dog i excerpt-samlingen med henvisning til J. S. Møller). Endvidere: Hvor betydningen er utvetydig hos A. Christensen, Møller og Bødker, er betydningen knap så entydig hos Boberg, hvor der sættes lighedstegn mellem eventyr og mundtligt traderet folkedigtning af enhver art. Samtidig bliver vandrehistorierne, såfremt vi læser strengt efter bogstaven, med konjunktionen »og« lagt til som en selvstændig tekstgruppe, noget forskellig fra de i øvrigt opregnede genrer. Opremsningen kan også læses på den måde, at afslutningen »og alle de vandrehistorier« dels er en opsamling af de forudgående nævnte og dels – med henblik på at indfange hele spektret af den episke folkedigtning – sigter til en ikke nærmere bestemt restgruppe. Det er min fornemmelse, at sidste læsning er den intenderede, hvorved sprogbrugen retter sig ind efter de øvrige.

Hvis vi herefter fremdrager den tidligere nævnte oversættelse af Brednichs *Die Spinne in der Yucca-Palme* fra 1990, hvor Else Marie Kofod i det danske forord benyttede »vandrehistorie« som gengivelse af »urban legend«, optræder ordet i sin ældre betydning i bogens egentlige forord,

forfattet af Brednich selv, oversat af Georg Rona. F.eks. bliver Brednichts tekstafsnit: »Mit Erzählforschung assoziiert man in der Fachwelt und in der Öffentlichkeit heute vor allem die historische Erzählforschung, die sich mit der Welt der 'einfachen Formen' [...], mit den Gattungen Märchen, Sage, Legende, Schwank, Anekdote, Exempel, Witz« (Brednich 1990, s. 5), oversat til: »Ved vandrehistorie-forskning forstår man i dag, såvel blandt fagfolk som i offentligheden, frem for alt den historiske vandrehistorie-forskning som beskæftiger sig med de »enkle formers« verden, med eventyr, sagn, legender, farcer, anekdoter, eksempler, vittigheder« (Brednich 1990, s. 14, da. version). Inden for samme udgivelse finder vi altså »vandrehistorie« benyttet i begge sine betydninger, hvorved det danske forord og den tyske oversættelse havner i en terminologisk uoverensstemmelse.

Vi er altså fremme ved, at nomenklaturen »vandrehistorien« i nyere tid er brugt af visse forskere som ensbetydende med det, der i internationale forskningskredse er blevet kaldt »moderne sagn«. Siden er denne sprogbrug blevet accepteret og kurant i hverdags sproget. Samtidig er ordet »vandrehistorie« brugt i forskningstraditionen af folklorister, hos hvem betegnelsen dækker over et løsere semantisk felt, der kan optage snart sagt alle folkelige genrer i sig. Det har den følge, at den slags historier, vi sigter til, når vi i dag bruger glosen »vandrehistorie«, udgør en subkategori, en undergruppe, af de teksttyper, der fanges ind, når den oprindelige betydning benyttes.

Afslutning

Nu skulle det være klargjort, at der er uorden i den danske terminologi, når det gælder om at bestemme dette moderne stykke folkedigtning, som internationalt er blevet kaldt »urban legend« eller »contemporary legend«. Hvad skal vi rent praktisk stille op med denne begrebsforvirring?

Vi må som udgangspunkt kræve og forvente, at de videnskabsfolk, der arbejder med emnet, bliver sig de forskellige ordanvendelser bevidst, at de *ved*, hvordan det er fat. Denne fordring har denne artikel direkte haft til formål at fremme. Herefter kan vi indtage to holdninger: Enten kan vi acceptere, at ordet »vandrehistorie« nu har fået en ny betydning, eller vi kan fastholde, at »vandrehistorie« udelukkende skal dække sit gamle betydningsfelt, mens »urban legends« er noget andet. De to løsningsforslag

har hver for sig nogle implikationer, som vil blive gennemgået i det følgende.

Såfremt vi i forskersammenhæng optager den etniske betegnelse »vandrehistorie« til trods for, at den tilsyneladende er sat i omløb af ufor-sigtige forskere, er der tale om en resignerende holdning, der tager dette – omend noget uheldige – betydningskift til efterretning. Et forhold, der taler for denne holdning, er, at indsamlingsarbejdet på den måde fremmes, eftersom meddelere og forskere dermed taler samme sprog. Der er som bekendt tale om en lyslevende genre af folkestoffet, som vi i fremtiden vil få til opgave at optegne og typologisere. Samtidig kan det med en vis ret påstås, at ordet som fagterm betragtet stiller sig til rådighed. Uagtet ordet har været benyttet og indarbejdet i fagkredse som en paraplyterm med en ret så præcis betydning, har der ikke været tale om en vel-defineret fagterm udsprunget af en egentlig teoriramme. Denne holdning til tingene vil imidlertid bringe os en ny opgave på halsen, nemlig at navngive den hovedkategori, der nu er blevet navnet på en specificeret underkategori, eller med andre ord: Hvad skal vi så kalde den slags vandrende folkedigtning, fagfolk har kaldt »vandrehistorier«? – »Vandrende folkedigtning«?

Såfremt vi vælger at fastholde »vandrehistorie« som paraplyterm, repræsenterer denne holdning et forsøg på at gribe bag om problemet ved at rette op på de fadæser, der er blevet begået. Her er hensigten at genoprette den terminologiske orden, der herskede, da Bregenhøj – med henvisning til Linda Dégh – kaldte fortællingerne »moderne sagn« (med »vandreanekdote« som vikarord) og »vandrehistorie« blev reserveret til at dække den vandrende folkedigtning. Men selv om vi skulle foretrække »moderne sagn« – og nu træder vi ind i problemets kerne – er vi, når vi skal kommunikere med offentligheden, tvunget til at bruge ordet »vandrehistorie« i dets »fejlagtige« betydning for at blive forstået. Jeg tror ikke et øjeblik på, at vi uden sværdslag kan gå ud og korrigere og belære offentligheden om, at ordet »vandrehistorie« nu må opgives med sin nyvundne betydning og så derpå slå til lyd for et navneskift. Hertil kommer, at ordet stadigvæk cirkulerer i fagkredse med den nye betydning og derfor hele tiden giver næring til den etniske betegnelse.

Som det fremgår, så befinder vi os i et vadested: ordet »vandrehistorie« har ikke helt sluppet sin gamle betydning, og det har ikke fuldstændig indoptaget en ny. Jeg er bange for, at vi er vidne til sprogrøtterens skræksscenario: Det, der starter som en fejlagtig ordanvendelse, sætter sig efterhånden som en norm, der så siden bliver blåstemplet som korrekt.

Og lige meget hvor meget og hvor længe vi stritter imod, så synes sprogudviklingen ikke til at standse. Det afgørende er derfor til syvende og sidst, at fagfolk *ved*, hvordan det er fat, og at de fra gang til gang præciserer, hvad det er, de mener, når de anvender de forskellige udtryk. Selv anvender jeg »vandrehistorie« som synonym for »urban legend«, hvilket jeg hver gang finder anledning til at fremhæve. Jeg har – om end modvilligt – måtte tage konsekvensen, men lad os fremover love hinanden at være mere påpasselige med ordbrugen.

Litteraturliste

- Adriansen, Inge 1989: »Apropos vandrehistorier«, i *Folkeminder* 3, s. 9-14.
- Barnes, Daniel 1966: »Some Functional Horror Stories on the Kansas University Campus«, i *Southern Folklore Quarterly*, s. 305-312.
- Bausinger, Herman 1980 (1968): *Formen der »Volkspoesie«*, Erich Schmidt Verlag, Berlin.
- Bennet, Gillian 1985: »What's 'Modern' about the Modern Legend?«, i *Fabula* 26, s. 219-229.
- Bishop, Amanda 1988: *The Gucci Kangaroo & Other Australian Urban Legends*, The Australian Publishing Company, Hornsby, New South Wales.
- Blehr, Otto 1967: »The Analysis of Folk Belief Stories and its Implications for Research on Folk Belief and Folk Prose«, i *Fabula* 9, s. 259-63.
- Boberg, Inger M. 1962: *Dansk Folketradition*, Danmarks Folkeminder 72, Munksgaard, Odense.
- Brednich, Rolf W. 1990: *Die Spinne in der Yucca-Palme. Sagenhafte Geschichten von heute*, Beck'sche Reihe, München. Dansk oversættelse i 1990: *Pudlen i mikroovnen*, oversat af Georg Rona, Borgens Forlag, København.
- 1991: *Die Maus im Jumbo-Jet. Neue sagenhafte Geschichten von heute*, Beck'sche Reihe, München.
- 1993: *Das Huhn mit dem Gipsbein. Neuste sagenhafte Geschichten von heute*, Beck'sche Reihe, München.
- Bregenhøj, Carsten 1969: »Svigermor i bagagerummet«, i *Folkeminder* 14, s. 9-14.
- 1978: »Terrorisme, appelsiner og folkesagn«, i *Tradisjon* 8, s. 64-78.
- Brunvand, Jan Harold 1980: »Urban Legends: Folklore for Today«, i *Psychology Today*, s. 50-62.
- 1981: *The Vanishing Hitchhiker. American urban legends and their meanings*, W. W. Norton 1981. New York and London.
- 1993: *The Baby Train and Other Lusty Urban Legends*, W. W. Norton 1981. New York and London.
- Burger, Peter 1992: *De wraak van de kangoeroe. Sagen uit het moderne leven*, Prometheus, Amsterdam.
- 1995: *De brandende baby*, Prometheus, Amsterdam.
- Bødker, Laurits 1965: *Folk Literature*, Rosenkilde and Bagger, København.

- 1974: »Folkesagn«, artikel i *Gyldendals Litteraturlleksikon*, bd. II, s. 41, Gyldendal, København.
- Campion-Vincent, Véronique & Jean-Bruno Renard 1992: *Légendes urbaines: Rumeurs d'aujourd'hui*. Documents Payot. Paris.
- Carbone, Maria Teresa 1990: *99 Leggende Urbane*, Arnoldo Mondadori. Milan.
- Christensen, Arthur 1917: »Lidt om vandrende Motiver«, i *Festskrift til Evald Tang Kristensen*, Danmarks Folkeminder 17. København.
- Christensen, Robert Zola 1993: »Balladen om romantikernes folkeviser«, i *Edda* 3, s. 207-214.
- 1994a: »Vandrehistorier – en verden af gru og uhygge«, i *Plys* 8, s. 50-61.
- 1994b: »Historier på farten«, i *Kritik* 107, s. 44-54.
- 1995: »Vandrehistorien som litterær genre«, i *Tradisjon* 25, s. 47-62.
- 1996: »Vandrehistorier, psykoanalyse og narrativt begær« i *Kritik* 120, s. 7-13.
- Dale, Rodney 1978: *The Tumour in the Whale*, W. H. Allen Books. London.
- Dégh, Linda 1968: »The Runaway Grandmother«, i *Indiana Folklore* 1, s. 101-106.
- 1969: »The Roommate's Death and Related Dormitory Stories in Formation«, i *Indiana Folklore* 2.2., s. 55-74.
- 1971: »The 'Belief Legend' in Modern Society: Form, Function, and Relationship to Other Genres«, i *American Folk Legend* (ed. Waylon D. Hand), s. 55-68, University of California Press. London.
- Dömötör, Tekla 1981: »Some Questions Concerning Belief-Legend as a Genre«, i *Studia Fennica* 26, s. 11-17.
- Ellis, Bill 1983: »Adolescent Legend-Tripping«, i *Psychology Today*, s. 68-69.
- Florio, Rudolfo A. 1989: »El encuentro con la joven muerta: Un estudio de leyenda urbana entre adolescentes«, i *Revista de Investigaciones Folkloricas* 4, s. 20-25.
- Goldstucks, Arthur 1990: *The Rabbit in the Thorn Tree: Modern Myths & Urban Legends of South Africa*, Harmondsworth: Penguin. London.
- Grider, Sylvia 1973: »Dormitory Legend-Telling in Progress: Fall, 1971-Winter, 1972«, i *Indian Folklore* 6, s. 1-32.
- Grimm, Brüder 1993 (1816): *Deutsche Sagen*, Diderichs, München.
- Hobbs, Sandy 1966: »The Modern Folk Tale« i *Chapbook* 3.4., s. 9-11.
- 1978: »The Folk Tales as News«, i *Oral History* 6, s. 74-86.
- 1989: »Why are they called Urban Legends?«, i *Talking Folklore* 6, s. 14-25.
- Jensen, Charlotte S. H. 1989: »Vandrehistorier«, i *Folkeminder* 2, s. 10-11.
- 1990: Den barberede hund i *Nord-Nytt* 42, s. 9-16.
- Kerr, Kathleen 1982: »The Dog and Fingers: A New Urban Belief Tale«, i *Tennessee Folklore Society Bulletin* 47, s. 66-70.
- af Klintberg, Bengt 1981: »Modern Migratory Legends in Oral Tradition and Daily Papers«, i *ARV. Scandinavian Yearbook of Folklore* 37, s. 153-160.
- 1986: *Råtten i pizzen. Folksägner i vår tid*, Norstedts, Stockholm. Norsk oversættelse 1987: *Den stjålne svigermor og andre moderne vandrehistorier*. Oversat af Torvald Kambestad, Cappelen. Oslo. Dansk oversættelse 1988: *Rotten i pizzaen. 100 af hverdagens vandrehistorier*. Oversat af Peter Nielsen, Centrum. Viby.
- 1990: »Do the Legends of Today and Yesterday belong to the same Genre?«, i

- Storytelling in Contemporary Societies*, s. 113-123 (ed. Röhrich & Wienker-Piepho), Günter Narr Verlag, Tübingen.
- 1994: *Den stulna njuren. Sägner och rykten i vår tid*, Norstedts, Stockholm.
- Kofod, Else Marie 1990: »Forord til den danske udgave«, i *Pudlen i mikroovnen* (oversættelse af Brednich 1990), s. 9-14.
- Kvideland, Reimund 1973: »Det stod i avisa! Når vandrehistorier blir avismeldingar«, i *Tradisjon* 3, s. 1-13.
- Langlois, Janet 1978: »'Mary Whales, I believe in You': Myth and Ritual Subdued«, i *Indiana Folklore* 11, s. 5-33.
- Meley, Patricia M. 1990: »Adolescent Legend Trips as Teenage Cultural Response: A Study of Lore in Context«, i *Mid-America Folklore* 18, s. 1-26.
- Montell, Lynwood 1962: »Belief Tales from Barren County«, i *Kentucky Folklore Record* 8, s. 11-17.
- Møller, Jens Schou 1940: *Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering. Fra Svangerskab til Daab og Kirkegang*, Danmarks Folkeminder 48. København.
- Nicolaisen, Wilhelm F. H. 1985: »Perspectives on Contemporary Legend«, i *Fabula* 26, s. 213-218.
- Olrik, Axel 1921: *Nogle Grundsætninger for Sagnforskning*, Danmarks Folke-minder 23. København.
- Portnoy, Eihel 1978: *Broodje Aap. De folklore de post-industriël samenlevning*, De Harmonie. Amsterdam.
- Riche, Daniel & Fromental, Jean Luc 1981: »Les légendes Urbaines«, i *Métal Hurlant* 69, s. 68-75.
- Röhrich, Lutz 1977: *Der Witz. Figuren, Formen, Funktionen*, J. B. Metzler. Stuttgart.
- Samuelson, Sue 1979: »The White Witch: An Analysis of an Adolescent Legend«, i *Indiana Folklore* 12, s. 18-37.
- 1981: »European and American Adolescent Legends«, i *ARV. Scandinavian Yearbook of Folklore* 37, s. 133-140.
- Solberg, Olav 1983. Jenta med den tuperte hårtoppen – Om innhald og meining i nåtidssegner, i *Årbok for Telemarken* 29, s. 102-113.
- Smith, Poul 1983: *The Book of Nasty Legends*, Routledge and Kegan Paul. London.
- 1986: *The Book of Nastier Legends*, Routledge and Kegan Paul. London.
- Stephens, James W. 1963: »Belief Tales«, i *Kentucky Folklore Record* 9, s. 7-10.
- von Sydow, C. W. 1948: *Selected Papers on Folklore*, Rosenkilde and Bagger, Copenhagen.
- Thigpen, Kenneth, A. 1971: »Adolescent Legends in Brown County: A Survey«, i *Indiana Folklore* 4, s. 141-215.
- Virtanen, Leea 1987: *Varastettu isoäiti. Kaupungin kansantarinoita*, Kustannus-osakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Voigt, Vilmos 1976: »Toward a Theory of Genres in Folklore«, i *Folklore Today* (ed. Linda Dégh), Indiana University Press. Bloomington.
- Wolf-Knuts Ulrika 1987: »Modern urban legends seen as migratory legends«, i *ARV. Scandinavian Yearbook of Folklore* 43, s. 167-181.